

Savchuk V. M., student,
Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

ARCHETYPES OF GOOD AND BAD MOTHERS IN UKRAINIAN AND NORWEGIAN FAIRY TALES: COMPARATIVE ASPECT

The article is dedicated to the comparative analysis of the archetypes of Good and Bad Mothers in Ukrainian and Norwegian fairy tales. The purpose of the investigation is the explanation of the nature of female characters. The results suggested that archetypes of Good and Bad Mothers are represented in fairy tales by means of psychocultural features of the Ukrainians and the Norwegians.

Keywords: *archetype, fairy tale, Ukrainian fairy tale, Norwegian fairy tale.*

Синьоок Т. М., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ІГРОВА ФУНКЦІЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ МІСТИФІКАЦІЇ «ПОРФИРІЙ ГОРОТАК» ЛЕОНІДА МОСЕНДЗА І ЮРІЯ КЛЕНА

У статті досліджено основні функції літературних містифікацій. Ігровий аспект явища висвітлено на прикладі містифікованого образу Порфирія Горотака. Збірка «Дияболічні параболи» проаналізована на предмет гри вигаданого образу із сучасниками авторів містифікації – Леоніда Мосендза і Юрій Клена.

Ключові слова: *містифікація, пародія, гра, іронія, шарж.*

Попри оригінальність феномену літературних містифікацій, втіленого у їхньому впливі на розвиток літературного процесу, в особливостях психології творчості містифікатора, в подвійному навантаженні на містифіковане слово, у різноманітності мотивів, до яких вдаються письменники-містифікатори, явище досі лишається маловивченим як у світовій, так і у вітчизняній наукових практиках. Досліджуючи теоретичне підґрунтя містифікацій, науковець неминуче натрапляє на нечіткі визначення явища, синонімічність термінів, що призводить до термінологічної плутанини при кваліфікації того чи того феномена. Ця проблема виникає насамперед через нерозуміння функціональних особливостей аналізованих явищ і через незнання причин і мотивів, до яких автори вдалися, коли створювали містифікації. Тому важливо виокремити головні функції й мотиви створення літературних містифікацій на конкретних

випадках у вітчизняній і інших літературах і визначити, яку з них виконує інтелектуальний проект Леоніда Мосендза і Юрія Клена під назвою «Порфірій Горотак», порівнявши його із іншими випадками літературних містифікацій.

Першою і, на наш погляд, очевидною функцією є конспіративна. Таку, приміром, виконувала нетривала містифікація Тараса Шевченка «Кобзар Дармограй». Не маючи змоги писати твори на засланні, письменник вигадав Дармограя, аби елементарно захистити себе від переслідувань і дальших звинувачень. Водночас, образ Дармограя, який митець послідовно витворював у листах до сучасників, мав ще одне функціональне навантаження. Бажання приховати своє ім'я притаманне багатьом дебютантам, саме вони найчастіше і вдаються до псевдонімів і містифікацій, а Шевченко підписував Дармограєм свої дебютні спроби в прозі. Можна припустити, що визнаний поет, честолюбство якого не переважило безнастанної роботи над власним творчим удосконаленням, прагнув чесного критичного слова щодо свого творіння. Отже в цьому разі конспіративна функція пов'язана більше з бажанням автора до неупередженої оцінки його твору.

До створення літературних містифікацій автори можуть вдаватися і з інших особистих мотивів, що мають мало спільного з літературою. Наприклад, літературознавець Вільям Лоудер, почувавши ненависть до вже на той час покійного поета Джона Мільтона, мстився останньому, свідомо сфальсифікувавши частину «Втраченого раю», а потім мало не все життя поклавши на те, або «довести» «плагіат» Мільтона в згаданому творі. Відтак, можемо говорити і про особисті мотиви, що призводять до містифікаторських поривань.

Історія літературних містифікацій знає безліч прикладів, коли містифікації створювали з єдиною метою – слави й наживи, як-от Чарльз Бертрам, Джон Вайз. Однак такі випадки здебільшого більше мають спільного із підробками й фальсифікаціями і не становлять особливого інтересу для літературознавців, а більше – для істориків, джерелознавців і перекладачів.

Значно цікавіше аналізувати містифікації, коли вони виникають для висміювання певного літературного явища. Ведучи мову про це, неможливо не згадати Едварда Стріху, якого Кость Буревій вигадав, щоб поглузувати з творчості Михайля Семенка й інших футуристів. Ця містифікація потверджує думку про те, що цей жанр, окрім іншого, призначений для оновлення літератури і виникає тоді, коли якесь явище починає вичерпувати себе. У разі з Едвардом Стріхою йдеться про творчий вияв літературної боротьби як причину створення містифікації.

У періоди, коли певна національна література починає утверджувати себе як особлива сторінка в розвитку світової культури, теж нерідко виникають містифікації. Хай як парадоксально, але є кілька містифікацій світового

рівня, які, попри доведену неавтентичність, увійшли до золотого фонду літератури мало не як частини епосу цих країн. Ідеться насамперед про «Поєми Оссіана» Макферсонового авторства і «Краледворський рукопис» Вацлава Ганки. Доречно тут згадати і зразок національного епосу України – «Слово о полку Ігоревім», – автентичність якого викликає сумніви в деяких літературознавців. Згадані приклади більше стосуються однієї з важливих функцій літературних містифікацій, а саме міфотворчої.

Проте є одна причина, коли літературну містифікацію створюють як спробу урізноманітнити літературу, як гру заради самої гри. Такою, на наш погляд, і є аналізована містифікація Порфирій Горотак. Безперечно, у ній поєднуються й інші мотиви, як-от літературна боротьба проти певних застарілих творчих методів, можливо, Леонід Мосендз і Юрій Клен мали і якісь особисті мотиви, коли створювали «Дияболічні параболи». Але ідея створення Горотака прийшла до Мосендза, коли його розіграли, і він теж вирішив спробувати свої сили в мистецтві розіграшу. Тому Порфирій Горотак народився на світ з жартівливих, ігрових міркувань, без жодних прагнень наживи і слави, хоча славним він-таки став, здобувши шалену популярність у середовищі української еміграції 40-50-х років.

Передумовами до створення цього колоритного образу стали бурхливі дискусії в середовищі МУРу щодо шляхів розвитку мистецтва на еміграції, пошуків нових методів творення художньої дійсності, боротьби традиційних і новаторських підходів. Маючи на меті наснажити українську літературу творами, які б могли гідно представляти її на світовому рівні, теоретики й практики МУРу збагачували твори розлогим інтертекстом, прочитати який могла лише глибоко обізнана з культурним спадком людства людина. Відтак, до освіченого читача як до одного з головних учасників і рушіїв розвитку літературного процесу, ставили високі вимоги. Порфирій Горотак з перших рядків «Дияболічних парабол» створює образ ідеального читача, якому до снаги підкорити інтелектуальні вершини збірки, пародіюючи його. Перша поезія збірки має назву «Читачам», отже, з самісінького початку Порфирій Горотак вступає в діалог, у своєрідну інтелектуальну гру. Взаємодія з узагальненим образом читача виявляється у вимогах, що їх ставить ліричний герой:

«Хто Маєра не знає і Ляруса, / Кому чужий Брокгауз і Ефрон, / Хто на Британіку не моргнув й усом, / Не заглядав в Оксфордський лексикон, / До позему таких я не схилюся»... [1, с. 6]

Пародійний ефект цитованого уривку виявляється, по-перше, в доволіному, нічим логічно не обґрунтованому доборі імені, які має знати, на думку Порфирія Горотака, кожна освічена людина (астроном Маєр, видавці Ефрон і Брокгауз, автори універсальної енциклопедії). По-друге ж,

пародіювання як одну з ознак гри бачимо в змішуванні стилів – високого й низького: «Хто на Британіку не моргнув й усом» і «До позему таких я не силуюся». Далі натрапляємо на лексично несумісні слова *«Заліпите туману синдетикон/Ту мозгівню, що пробує без Канта/розшифрувать моїх поезій канти»*. Вишукані «поезій канти» не судилося пізнати простодушній «мозгівні». Саме це експресивне слово, якому знайшлося б більш годяще місце в стилі низькому, аніж високому, і створює комічний ефект.

Порфирій Горотак проголошує себе *«пійтом, що в доби римових дефенестрацій/ знов закохавсь у срібнотонний рим,/в солодку міжнародню струнність слова/»*. Перегукуючись із творчим кредом неокласиків, декларація Горотака, вочевидь, задумана одним із «грона п'ятірного» Юрієм Кленом, іронічно переосмислює «котурни» і «трагічний грим», що довершують образ «пійта». Таким чином, у поезії висміюються як нездатна оцінити творчі потуги високоінтелектуальний майстрів слова «мозгівня», так і «пійти», що, звівшись на котурни, штучно витворюють навколо себе псевдоінтелектуальний світ.

Ігровий аспект літературної містифікації «Порфирій Горотак» може виявлятися не тільки в самоіронії його авторів. Вона відчутна і у взаємодії з читачем, який має сумніви щодо реального існування автора «Дияболічних парабол». Скажімо, в поезії «Я – поет священних пасій», ліричний герой заявляє: *«і життя моє – клясичний шарж»* [1, с. 35]. І одразу ніби спростовує цю думку в прямому звертанні до тих, хто сумнівається: *«Спролетарені буржуї! /Пощо кажете ви, що я міт, що я навіть не існую?»* [1, с. 35]. Отже, подаючи і спростовуючи натяк, Порфирій Горотак не дає відповіді на питання про реальність свого існування, резюмуючи, що *«я – вічна аксіома, втілена у форми молоді»*. [1, с. 35] Цитована поезія виникає в другій частині «Дияболічних парабол» під назвою «Магалострофи собі». У ній головний наголос зроблено на самому образі Порфирія Горотака, якого сміливо можна ідентифікувати з ліричним героєм усієї збірки. Наприкінці циклу в поезії з промовистою назвою «Я» Порфирій Горотак все-таки при відкриває завісу таємничості, стверджуючи, що *«душу змушений троїти,/ щоб склали ви про мене міт»*. Він називає себе триединою істотою, одна з яких «бере усе на кпини» (натяк на Леоніда Мосендза), друга – «пестує ліризм» (вочевидь, Юрій Клен), а третя «олівцем і тушем страшний малює катаклізм» (ідеться про художника Мирона Левицького, який, щоправда, так і не відіграв реальної ролі у створенні «Дияболічних парабол»).

У третій частині збірки «Магалострофи іншим» гра відбувається вже не з безликими опонентами, що сумніваються в існуванні Порфирія Горотака. Тут представлені дружні шаржі на цілком конкретних постатей – головних

учасників МУРу. У вірші «Вірю і не вірю» Пофірій Горотак згадує і Юрія Косача, який «мудрости три коші нам накосить» [1, с. 76] й Івана Багряного, що «є багрянородним і не настрочить одіозних од нами», й Тодося Осьмачку, якому «не страшно і не лячно» (вочевидь, натяк на психологічну проблему письменника, виявлену в його манії переслідування). Натрапляємо ми й на імена Євгена Маланюка, Уласа Самчука, Василя Барки, Юрія Шереха, та й самих Юрія Клена і Леоніда Мосендза (на останнього натякає згадка про «Канітферштан» – так називається одна із його поем). Ці згадки справді подібні на дружні й теплі шаржі, і сміх Порфирія Горотака дружний і беззлобний. Як згадував Іван Кошелівець, «Горотак писав із добродушним гумором». [4, с. 1]

Порфирій Горотак був за своєю природою авантюристом, і це видно не тільки з його надзвичайної біографії, але й із гри, яку «піїт» влаштував просто на сторінках «Дияболічних парабол» і вів із читачами, дослідниками, письменниками-сучасниками і навіть із самими авторами містифікації. Завдання цієї гри, як проголосив сам Горотак, – «порушувати рівновагу», тобто розхитувати закостенілості, пожвавлювати рух літературного процесу еміграції, кепкувати з «роблення великої політики в таборовому масштабі» [4, с. 1]. Ця добродушна, але категорична критика, вкладає у віршовані рядки, пожвавила дискусії щодо ролі літератури в суспільному житті й збагатила новим явищем не тільки тогочасний еміграційний літературний процес, а й усю подальшу історію української літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горотак П. Дияболічні параболи/П.Горотак – Зальцбург: Нові Дні, 1947.– 110 с.
2. Грабович Г. Слідами національних містифікацій// «Критика», 2001, ч.1-2.
3. Грабович Г. У пошуках великої літератури / Г. Грабович. — К. : Інститут української археографії АН України, 1993. — 55 с
4. Кошелівець Іван. Зустрічі з Юрієм Кленом / До десятиліття з дня його смерті // Українська Літературна Газета.– 1957.– Ч. 11.
5. Шевельов Ю. Вибрані праці: У 2 кн.Кн.ІІ. Літературознавство/Упоряд. І. Дзюба. – К.:Вид.дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 1151 с.

Синеок Т. Н., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

**ИГРОВАЯ ФУНКЦИЯ ЛИТЕРАТУРНОЙ МИСТИФИКАЦИИ
«ПОРФИРИЙ ГОРОТАК» ЛЕОНИДА МОСЕНДЗА И ЮРИЯ КЛЕНА**

В статье исследованы главные функции литературных мистификаций. Игровой аспект явления освещен на примере мистифицированного образа Порфирия Горотака. Сборник «Диаболические параболы» проанализирован на предмет игры вымышленного образа с современниками авторов мистификации – Леонида Мосендза и Юрия Клена.

Ключевые слова: мистификация, пародия, игра, ирония, шарж.

Tetiana Syniook, post-graduate student,
Institute of Philology Kyiv National Taras Shevchenko University

**GAME FUNCTIONS OF MYSTIFICATION “PORPHYRII HOROTAK”
BY LEONID MOSENDZ AND YURII KLEN**

The article deals with the problem of functions of different mystifications in literature. The game aspect of the sight is investigated. “The Diabolic Parables” are analyzed according to the subject of literary game with the contemporaries of Leonid Mosendz and Yurii Klen, who created Porphyrii Gorotak.

Keywords: mystification, parody, game, irony, caricature.

УДК 1(091) (477)

Сінченко О. Д. к. філол. н.,
Київський університет імені Бориса Грінченка

**КУЛЬТУРОЛОГІЯ ВОЛОДИМИРА ЮРИНЦЯ В ОСВІТЛЕННІ
СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ**

У статті висвітлено основні методологічні принципи культурологічного підходу Володимира Юринця до розуміння літератури.

Ключові слова: дійсність, ідеологія, літературна критика, марксизм, форма.

Гуманітаристика початку ХХ століття – сфера складних методологічних інновацій, ґрунтованих не лише на потребі визначення власних дослідницьких меж, відмежування від природничих наук, але й ревізії базових для неї